

HOLISTINIS POŽIŪRIS Į TEISĖS TYRIMUS

Vitalij Levičev

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros doktorantas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: vitalij.levicev@gmail.com

Straipsnyje analizuojama holizmo samprata, identifikuojamos jos sąsajos su giminingomis koncepcijomis, apibrėžiama holizmo vieta metodologinių priėgų sistemoje. Pristatomos teisės mokslui aktualios holistinės idėjos ir įvertinamos jų taikymo teisės tyrimuose galimybės – aptariami pažintinio atvirumo reikšmingumas, tyrimo objekto ir subjekto ryšys, teisinės tikrovės kompleksiskumas ir paradigminio papildomumo svarba, taip pat atskirai tiriamų elementų santykis su visuma ir teisės tyrimų pagrindinių kryptių metodologinė sintezė.

The article provides insights into the concept of holism, its relation with interconnected conceptions and its place within the system of methodological approaches. Holistic ideas relevant to legal science are introduced and the possibilities to apply them in legal research are evaluated. The article discusses the topics of importance of cognitive openness, relation between object of research and subject, complexity of legal reality and significance of paradigmatic complementarity, connection between research of separate elements and the whole and methodological synthesis of the main methodological branches of legal research.

*Grynuolis skaidosi į nesuskaitomą daugybę.
Ir per jį išmintingasis yra pakilęs virš kitų.
Todėl sutvarkymas didysis negali būti ardomas.*

Laozi,

Dao De Jing, XXVIII skyrius¹

Įvadas

Sparčiai didėjantis specializuotų mokslinių disciplinų kiekis puikiai iliustruoja tai, ką Laozi suprato prieš daugelį amžių: pažintinė tikrovė „skaidosi į nesuskaitomą daugybę“. Dažna(-as) tyrėja(-as) bene visą savo potencialą atskleidžia vos vienoje pasirinktos disciplinos šakoje. Tokios tendencijos padarinyt humanitariniuose ir socialiniuose moksluose yra fragmentinis tikrovės supratimas ir dažnai tarpusavyje tiek besiskiriančios metodologinės priėgos, kad gaunami rezultatai gali būti netgi priešingi vieni kitiems. Tačiau sekant Laozi (ir daugelių vėlesnių holistinių pažiūrų atstovų) minčių pėdsakais, galima atrasti kelią, kaip „pakilti“ virš fragmentinio tikrovės supratimo: svarbu kritiškai įvertinti ir perprasti pagrindinę holizmo idėją – visuma visada yra nepalyginti daugiau negu jos dalių suma. „Sutvarkymas didysis“ moksliniais tikslais gali būti ardomas tik tuo atveju, jei atitinkamo tyrimo metu nepamirštama apie visumą ir gautų rezultatų vietą joje. Kaip holistinės idėjos gali padėti teisės mokslui? Pabandykime jas perprasti, įvertinti ir, jei tokios idėjos iš tiesų pasirodys naudingos, pritaikyti jas savo tyrimuose.

Šiame straipsnyje pristatomo tyrimo tikslas yra holizmo sampratos analizė ir holistinių idėjų pritaikymo teisėtyroje galimybių atskleidimas. Tyrimo uždaviniai: (1) holizmo sampratos aptarimas ir analizė konkuruojančių mokslinių-filosofinių kryptių kontekste; (2) holistinių idėjų pritaikymo teisės

¹ LAOZI. *Laozi*. Vilnius: Vaga, 1997, p. 61.

moksle potencialo analizė ir vertinimas plėtojant metodologinės sintezės teoriją. Atitinkamai *tyrimo objektą* sudaro holizmo samprata, teisėtyros metodologinės kryptys ir jų holistinė sintezė teisės mokslo metodologijos teorijoje ir teisės tyrimų atlikimo praktikoje.

Šio *tyrimo metodika* jungia kritinės analizės, sintezės, lyginimo, mintinio modeliavimo, hipotezių kėlimo, literatūros tyrimo, bendruosius teorinio samprotavimo (indukcijos, dedukcijos, abstrahavimo, konkretinimo, formalizavimo ir kt.) ir kitus metodus. Pagrindinis metodologinis tyrimo orientyras yra akademinės literatūros kritinės analizės rezultatų pagrindu formuluojamų idėjų sintezė, kuria remiantis atskleidžiamos holistinio požiūrio į teisės tyrimus teikiamos galimybės. Straipsnyje remiamasi autoriaus ankstesnio tyrimo rezultatais² – išskirtų pagrindinių metodologinių kryptų analize ir metodologinės sintezės teorinio plėtojimo galimybių vertinimu. Gautus rezultatus papildžius šiame straipsnyje pateikta holizmo analize ir jos pagrindu išgrynintomis teisėtyrai aktualiomis holistinėmis idėjomis, paskutiniame teksto skyriuje nagrinėjamas šių idėjų pritaikymas teisės moksle ir keliama hipotezė, kad holistinių idėjų pritaikymas teisės tyrimuose padeda pasiekti visapusiškesnio žinojimo, nuodugnesnio aprašymo, nuoseklesnio aiškinimo, veiksmingesnių pasiūlymų ir tikslesnių prognozių.

Lietuvoje holizmas žengia pirmuosius rimtesnius žingsnius: bene išsamiausiai holizmo mokslinius modelius ir problemas, pagrindinius holizmo kritikos argumentus ir kontrargumentus yra išnaginęjęs S. Kaniškauskas³, ekonomikos ir globalizacijos kontekste holistinės paradigmos prielaidas pristatė P. Gylys⁴, euro zonos plėtros politinę ekonomiją holistiniu požiūriu nagrinėjo A. Dulkys⁵. Už Lietuvos ribų holistinės idėjos aptinkamos sociologijoje⁶, semantikoje⁷, psichologijoje⁸, politologijoje⁹, ekonomikoje¹⁰ ir kituose moksluose. Teisės teorijos ir metodologijos srityje holistinių požiūrių tyrėjai sukaupė tam tikrą skirtingas teorijas sintetinantį įdirbį¹¹. Vienokia ar kitokia apimtimi holizmo tematiką pamini ir Lietuvos teisėtyrininkai, pvz., E. Kūris¹², D. Murauskas¹³, D. Valančienė¹⁴.

Holistinės filosofijos potencialas yra didžiulis, tačiau šios srities ištirtumas yra ribotas, o pats holizmas daugeliui išlieka miglotas ir painus, yra dažnai painiojamas su kitomis koncepcijomis¹⁵. Atsižvelgiant į tai, šio tyrimo *aktualumas, originalumas ir naujumas* pasireiškia keliais aspektais: siekiama

² Žr. šiame žurnalo „Teisė“ tome paskelbtą autoriaus straipsnį „Teisėtyros metodologinio spektro analizė“.

³ KANIŠKAUSKAS, S. *Sinergetinio pasaulėvaizdžio kontūrai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

⁴ GYLYS, P. *Economy, Anti-economy and Globalization: Holistic Approach*. Vilnius: Vilnius University Press, 2013.

⁵ DULKYS, A. *Euro zonos plėtros politinė ekonomija: asimetrijos ir holistinis požiūris*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, ekonomika (04S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010.

⁶ Žr., pvz., DURKHEIM, E. *The Rules of Sociological Method*. London: The Free Press, 1966; RAYMOND, E.; HORSFALL, S.; MARY, E. L. *Chaos, Complexity and Sociology: Myths, Models, and Theories*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1997.

⁷ Žr., pvz., QUINE, W. V. *From a Logical Point of View*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1953; DAVIDSON, D. *Inquiries into Truth and Interpretation*. Oxford: Clarendon Press, 1984.

⁸ Žr., pvz., KOHLER, W. *The Task of Gestalt Psychology*. Princeton N. J.: Princeton University Press, 1969.

⁹ Žr., pvz., LIST, C.; SPIEKERMANN, K. Methodological Individualism and Holism in Political Science: A Reconciliation. *American Political Science Review*, 2013, Vol. 107, Issue 4, p. 629–643.

¹⁰ Žr., pvz., MISES, L. von. *Epistemological Problems of Economics*. 3rd edition. Auburn, Alabama: Ludwig von Mises Institute, 2003.

¹¹ Žr., pvz., MENSKI, W. *Comparative Law in a Global Context*. New York: Cambridge University Press, 2006; BERMAN, H. J. Towards an Integrative Jurisprudence: Politics, Morality, History. *California Law Review*, 1988, Vol. 76, No. 4, p. 779–801; HALL, J. *Comparative Law and Social Theory*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1963.

¹² KŪRIS, E. Konstitucionalizmas, holizmas ir antilegalizmas. Iš *Konstitucija ir politikos teorija*. J.-E. Lane. Kaunas: Naujasis lankas, 2003, p. 7–18.

¹³ MURAUSKAS, D. Ekonominė teisės analizė: metodologinės prielaidos ir tyrimų kryptys. *Teisė*, 2012, t. 84, p. 143–156.

¹⁴ VALANČIENĖ, D. Teisės paradigmų pažinimo kelias. *Teisė*, 2012, t. 82, p. 159–279.

¹⁵ Žr., pvz., TIDIKIS, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 43; GYLYS, P. Lietuvos socialinės bei ekonominės plėtros dimensijos ir veiksniai: paradigmų konkurencija. *Filosofija. Sociologija*, 2003, nr. 3, p. 30–34. Pateikti pavyzdžiai išsamiau aptarti šio straipsnio pirmoje dalyje.

išanalizuoti holizmo sampratą konkuruojančių mokslinių-filosofinių kryptų kontekste, plėtoti metodologinės sintezės teoriją, išgryninti holistinės filosofijos siūlomas idėjas ir skatinti jas taikyti teisės tyrimuose, tokiu būdu prisidedant prie teisės mokslo pažangos.

1. Holizmo samprata

Pradėdami holistinio požiūrio į teisės tyrimus nagrinėjimą ir norėdami geriau suvokti holizmo esmę, pasitelkime mintinį modelį teisinės tikrovės kontekste: įsivaizduokime, kad yra paskirtas teismo posėdis ir skirtingų sričių mokslininkai turi galimybę nuodugniai ištirti kiekvieno proceso dalyvio esamą būklę ir asmeninę istoriją, visas posėdžio aplinkos sąlygas, atitinkamos bylos ankstesnio proceso eigą ir rezultatus, galiojančią formaliąją teisę, jos realaus taikymo subtilybes ir daugelį kitų posėdžio rezultatui bent kiek reikšmingų aspektų. Po kurio laiko savo rankose turime išsamias dalyvių biopsichosocialines charakteristikas, žinome posėdžio darbotvarkę, turime detalią atitinkamos bylos teisinę analizę, užfiksavome smulkiausias procesui darančias poveikį detales. Kruopščiai pasitelkę visą mokslo teikiamą arsenalą, galime formuoti prognozes: kokios sąveikos vyks, koks sprendimas bus priimtas beprasidėsiiančio posėdžio metu. Tikėtina, kad bent dalis prognozių daugmaž pasitvirtins (abstraktesnės pasitvirtina dažniau, konkretesnės – rečiau). Tačiau, susidurdami su sudėtingąja dinamine tikrove¹⁶, kuri apima begalę nekontroliuojamų parametrų (nuo kiekvieno proceso dalyvio dalykinių žinių ir asmeninių interesų iki kiekvieno jų nuotaikos, net posėdžio trukmės ir pradžios laiko¹⁷, salės temperatūros ir apšvietimo), sudaryti tikslią sąveikų ir jų rezultatų prognozę bus neįmanoma – galiojančios teisės, posėdžio dalyvių ir aplinkos visuma yra nepalyginti daugiau negu mechaniška jos dalių suma. Tai pasakytina tiriant vos vieną teismo posėdį, o jei tirtume, pavyzdžiui, miestelio savivaldos procesus? Nagrinėtume Lietuvos Respublikos teisinę sistemą? Analizuotume Vakarų teisės tradiciją?

Išskelkime holistinį klausimą: ar įmanoma bent kiek nuodugniau ištirti kad ir mažiausią sistemos dalį neatsižvelgiant į visumą? Kokių rezultatų gausime, jei, pavyzdžiui, teisės normą tirsime nesuvokdami jos vietos atitinkamame teisės akte, konkrečios teisinės sistemos kontūrų? Kokios kokybės įstatymus galima priimti neatsižvelgus į teisės įgyvendinimo problemišumą? Kokių padarinių sulaukiame, jei iš teisės mokslo visiškai išstumiamo aksiologinius-etinius teisės aspektus ir apsimitame, kad jie nepaveikia teisinės tikrovės ir ją tiriančiųjų? Apmąstant holizmą, bandant bent įsivaizduoti beribį teisinės tikrovės daugiamatiškumą, galima prieiti prie neramos minties – gal teisiniai tyrimai *a priori* pasmerkti eklektiškiems aprašymams, nekritiškiems aiškinimams ir jų pagrindu kuriamiems spekuliatyviems pasiūlymams ir riboto tikslumo abstrakčiausioms prognozėms? Bet apie viską iš eilės.

Holizmas (gr. ὅλος (*holos*) – visas, pilnas) plačiausiu požiūriu¹⁸ yra filosofinis-mokslinis požiūris, kad visuma yra daugiau nei jos dalių suma¹⁹. Visos sistemos (fizikinės, biologinės, cheminės, socialinės, kalbinės, ekonominės, *teisinės* ir kt.) yra gerokai daugiau nei vien jų sudedamųjų dalių suma, t. y.

¹⁶ Su sudėtingųjų dinaminųjų sistemų problematika nuodugniau susipažinti galima, pvz., šių darbų puslapiuose: CILLIERS, P. *Complexity and Postmodernism: Understanding Complex Systems*. London: Routledge, 1998; PRIGOGINE, I. *The End of Certainty. Time, Chaos, and New Laws of Nature*. Oxford: The Free Press, 1997; STEWART, P. *Complexity Theories, Social Theory, and the Question of Social Complexity. Philosophy of the Social Sciences*, 2001, Vol. 31, No. 3, p. 323–360; VALANČIENĖ, D. Naujojo – sudėtingųjų dinaminųjų sistemų – mokslo įtaka teisės mokslui. *Teisė*, 2011, t. 78, p. 197–209.

¹⁷ Pavyzdžiui, S. Danzigerio, J. Levavo ir L. Avnaimo-Pesso 2011 m. publikuotas tyrimas (DANZIGER, S.; LEVAV J.; and AVNAIM-PESSO, L. *Extraneous Factors in Judicial Decisions* [interaktyvus]. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 2011, Vol. 108, No. 17, p. 6889–6892 [žiūrėta 2014 m. rugpjūčio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pnas.org/content/108/17/6889/>>.) parodė, kad prieš pat pertrauką pavalgyti teisėjai priima griežtesnius sprendimus (palyginti su sprendimais, priimamais pailsėjus ir numalšinus alkį).

¹⁸ Detaliau holizmo sampratą pabandykime atskleisti konkuruojančių mokslinių-filosofinių kryptų kontekste prieš tai apžvelgę jos istoriją bei paplitimą Lietuvoje ir už jos ribų.

¹⁹ Oxford University Press. *Oxford Dictionaries Online* [interaktyvus]. Žiūrėta 2014 m. rugpjūčio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/holism?q=holism>>.

dalys, sąveikaudamos tarpusavyje, pasižymi nauja kokybe, kurios negalima bent kiek giliau suvokti neatsižvelgiant į jų visumą, tiriant tik dedamuosius elementus be jų tarpusavio ryšio.

Nors holizmo sąvoka į akademinę apyvartą įvesta tik 1926 m. (tai padarė J. C. Smutsas²⁰), jos esmė ir principiniai aspektai minimi dar pitagorininkų, Anaksagoro ir neoplatonikų filosofijoje²¹. Holistinės idėjos yra svarbios daoizme²², kurio sistemoje visa visata suvokiama kaip bendras vienis ir visos jos sudedamosios dalys yra susietos neatskiriama sąveika. Didelį poveikį holizmas padarė ir daugeliui vėlesnių laikotarpių didžiųjų filosofų (pavyzdžiui, B. Spinozai²³, G. W. F. Hegeliui²⁴, E. G. A. Husserliui²⁵) ir tebedaro stiprią įtaką mokslui – per paskutinį šimtmetį holistinės idėjos įsipynė į sociologiją, semantiką, psichologiją, politologiją, ekonomiką, *teisėtyrą* ir kitus mokslus²⁶. Holizmo paplitimas skirtingose disciplinose davė esminį postūmį vis stiprėjančioms tarpdiscipliniškumo tendencijoms, neatskiriama susijusioms su esminiu holistiniu principu „viskas visame“ (visumos buvimas kiekviename tos visumos elemente, ir atvirkščiai), ir vis intensyviau skatina transdisciplininę skvarbą²⁷.

Aptariant holistinių idėjų dinamiką Lietuvos mokslininkų darbuose, atkreiptinas dėmesys į tai, kad dažnai holizmas vienaip ar kitaip mistifikuojamas, iškreipiamas ar net pasitelkiamas politikuoti. Kaip pažymi S. Kanišauskas, požiūrį į holizmą moksle lemia ne tiek „epistemologiniai ir praktiniai sunkumai, o daugiau mokslininko pasaulėjauta, pasaulėžiūra“²⁸. Deja, holizmo reputacija Lietuvoje yra iš dalies sukompromituota. Vieniems, pavyzdžiui, R. Tidikiui, holistai siejasi su neospiritualistais ir neotomistais, kurie, „neigdami aukštesniojo suvedimą į žemesnįjį, kėlė priešingą idėją žemesniojo suvedimą į aukštesnįjį“ ir „į visų mokslų centrą kelia gyvenimą ir dvasingumą“²⁹. Kiti, pavyzdžiui, P. Gylis, holistinių idėjų potencialą susiaurina iki tam tikrų kolektyvizmo apraiškų, kurių pagrindu ideologiškai užpuolami laisvosios rinkos principai³⁰, dėl to sulaukia „adekvačios“ kolegų (šiuo konkrečiu atveju – A. Maldeikienės) reakcijos: „Holizmas, <...> tiesą sakant, nėra ekonominės krypties mokykla, greičiau kažkas iš religinio Naujojo amžiaus judėjimo priesakų.“³¹

Šio straipsnio autoriaus pozicija: ne, holizmas nėra „kažkas“ iš religinio Naujojo amžiaus priesakų. Deja, jo pamatinių idėjų nekritinio traktavimo potencialas įnešti painiavą ir kloti pagrindą spekuliatyviems samprotavimams yra didelis. Suvokiant minėto pavojaus grėsmę, ypač svarbu kiekvieną rimtesnę holistinę diskusiją pradėti bent trumpai aptariant pagrindines vartojamas sąvokas.

2. Holizmas, kolektyvizmas, antiredukcionizmas „prieš“ atomizmą, individualizmą, redukcionizmą

Skyriaus pavadinime paminėtos šešios sąvokos, kurių neatsargus vartojimas kelia nemažai painiavos. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad jos gali būti vartojamos ontologine, epistemologine ir metodologine reikšmėmis (šiam straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama *metodologinei* sąvokų reikšmei). Pažymėtina, kad holizmas yra neatskiriama susijęs su kolektyvizmu ir antiredukcionizmu, bet tai nėra

²⁰ SMUTS, J. C. *Holism and Evolution*. London: Macmillan and Company Limited, 1926.

²¹ KANIŠAUSKAS, S. *Sinergetinio* <...>, p. 34, 35, 38.

²² Žr., pvz., 28, 29 ir 37 Dao De Jing skyrius (LAOZI. *Laozi* <...>, p. 61, 63, 79).

²³ HUENEMANN, C. *Interpreting Spinoza: Critical Essay*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, p. 41.

²⁴ STERN, R. *Hegel, Kant and the Structure of the Object*. London: Routledge, 1990, p. 6.

²⁵ ESFELD, M. *Holism in Philosophy of Mind and Philosophy of Physics*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2001, p. 7.

²⁶ Konkrečių autorių ir jų darbų pavyzdžių pateikiama šio straipsnio įvade.

²⁷ Plačiau apie transdisciplininę skvarbą žr., pvz., KANIŠAUSKAS, S. *Sinergetinio* <...>, p. 207–212, 378–390.

²⁸ KANIŠAUSKAS, S. *Sinergetinio* <...>, p. 206.

²⁹ TIDIKIS, R. *Socialinių* <...>, p. 43.

³⁰ GYLYS, P. Lietuvos <...>, p. 30–34.

³¹ MALDEIKIENĖ, A. Diskusija yra demokratijos pamatas. *Veidas*, 2013, nr. 20 [2014 m. birželio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/diskusija-yra-demokratijos-pamatas/>>.

tos pačios reikšmės žodžiai (atitinkamai sinonimiškai neturėtų būti vartojamos atomizmo, individualizmo ir redukcionizmo sąvokos). Gilinantis į holizmo problematiką, svarbu bent kiek aiškiau suvokti, kuo šios sąvokos skiriasi ir kaip yra susijusios.

Ankstesniame straipsnio skyrelyje bendriausiais bruožais apibūdinę holizmą, panagrinėkime jo priešybę – *atomizmą*³². Atomizmo (gr. ἄτομος (*atomos*) – nedalus) istorija skaičiuojama dešimtėmis amžių, per kuriuos jo metafizinę versiją pakeitė episteminis variantas. Senovės Graikijoje (Leukipo ir Demokrito dėka) atomizmas turėjo metafizinį pavaldą, kurio esmė nusako teiginys, kad viskas sudaryta iš nedalomų dalelių. Nuo devynioliktojo amžiaus, kai pradėjo formuotis rimtesnės mokslinės atomizmo teorijos, metafizinis jo pagrindas tapo labiau episteminis. Metodologinio atomizmo esminės mintys: „objektų ir reiškinių *elementų* paaiškinimas teikia ir *visumos* paaiškinimą“³³, paprasčiausio objekto dalys turi būti tiriamos skyrium viena nuo kitos, reikalaujama aiškiai ir tiksliai apibrėžti tyrimų ribas³⁴. Holizmo teiginiai yra priešingi atomizmui: kompleksinius sisteminius reiškinius būtina tirti specialiais metodais; tokių reiškinių negalima nuodugniau ištirti mechanistiškai ir redukcionistiškai; sudedamosios sistemos dalys negali būti suvokiamos kitaip nei jų santykiyje su visa sistema³⁵.

Aptariant kolektyvizmą ir individualizmą, svarbu atkreipti dėmesį, kad daliai žmonių kolektyvizmas susijęs su prievarta vykdytu istoriniu kolektyvizacijos reiškiniu, o individualizmas daugeleliu yra „pasaulėžiūra, laikanti asmens reikalus svarbesniais už visuomenės, kolektyvo, kitų žmonių interesus“³⁶ ar paprasčiausiai egoizmo sinonimas. Tai turint omenyje, svarbu nepainioti kasdienės minėtų sąvokų vartosenos su jų mokslinėmis-filosofinėmis prasmėmis.

Kolektyvizmo ir individualizmo santykiui skirtuose darbuose vietoj pirmojo dažnai vartojama sąvoka „holizmas“ (pavyzdžiui, P. Gylis³⁷), o tai nėra tikslu: jei holizmo esmė yra ta, kad visuma yra sudaryta iš elementų, kurie yra susiję taip, jog ji skiriasi nuo vien mechaniškos sudedamųjų dalių sandaupos ir visumos negalima visiškai išskaidyti iki jos sudedamųjų dalių, tai *kolektyvizmas*³⁸ yra idėja, pagal kurią individai turi kažką bendro, kas paverčia juos kolektyvu³⁹. Plačiausiai paplitusi kolektyvizmo forma yra idealistinė (individai priklauso kultūrai, kuri yra bendra jų grupei), bet kolektyvizmas gali kilti ir iš struktūralizmo – tokiu atveju individai formuoja kolektyvą tuo pagrindu, kad socialinėje struktūroje jie užima tokią pačią padėtį⁴⁰.

Pereinant prie kolektyvizmo ir individualizmo santykio aptarimo, svarbu atkreipti dėmesį, kad kolektyvizmo esminis elementas yra grupė (o individai yra tik jos nariai), o *individualizmas*⁴¹ postuluoja,

³² Besigilinant į atomizmo problematiką, galima atversti, pvz., ROCKE, A. *Atomism in the Nineteenth Century: From Dalton to Cannizzaro*. Ohio: Ohio State University Press, 1984; CHALMERS, A. *The Scientist's Atom and the Philosopher's Stone: How Science Succeeded and Philosophy Failed to Gain Knowledge of Atoms*. Dordrecht: Springer, 2009.

³³ KANIŠAUSKAS, S. *Sinergetinio <...>*, p. 204.

³⁴ Ten pat, p. 205.

³⁵ GELLNER, E. *Holism versus Individualism*. In *Readings in the Philosophy of the Social Sciences*. Editor M. Brodbeck. New York: Macmillan, 1968 and PHILLIPS, D. C. *Holistic Thought in Social Science*. Palo Alto, CA: Stanford University Press, 1976 (as cited in SAWYER, R. K. *Social Emergence: Societies as Complex Systems*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 28).

³⁶ Lietuvių kalbos institutas. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. rugpjūčio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dz.lki.lt/get/111515/>>.

³⁷ GYLYS, P. Lietuvos <...>, p. 28–34.

³⁸ Daugiau informacijos apie metodologinį kolektyvizmą galima rasti, pvz., HARDIN, R. *Collective Action*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1982; ALEXANDER, J. C. *The Micro-Macro Link*. Berkeley: University of California Press, 1987; PRECHTER, R. R. (Jr.) *The Wave Principle of Human Social Behavior and the New Science of Sociogenics*. Gainesville, GA: New Classics Library, 1999.

³⁹ UDEHN, L. *Methodological Individualism: Background, History and Meaning*. London and New York: Routledge, 2001, p. 39–40.

⁴⁰ UDEHN, L. *Methodological <...>*, p. 40.

⁴¹ Plačiau apie metodologinį individualizmą skaitykite, pvz., UDEHN, L. *Methodological <...>*; ELSTER, J. The Case for Methodological Individualism. *Theory and Society*, 1982, Vol. 11, p. 453–482; ARROW, K. J. Methodological Individualism and Social Knowledge. *The American Economic Review*, 1994, Vol. 84, Issue 2, p. 1–9.

kad kiekvienas individas, nors ir neišvengiamai sąveikauja su kitais grupės nariais, veikia atskirai, priima savarankiškus sprendimus ir yra asmeniškai už juos atsakingas. Atvirkščiai, kolektyvizmo kontekste grupė turi tam tikrą savybių, kurios skiriasi nuo individų savybių; grupė nėra individų sankaupa, bet kolektyvinius veiksmus atliekantis ir sprendimus priimantis junginys. Metodologiniu požiūriu individualizmas apibrėžtinai kaip požiūris, kuriuo vadovaujantis geriausias socialinių mokslų žinijs plėtojimo būdas yra tirti individus. Metodologinis kolektyvizmas siūlo kitą kelią – tirti individų grupes ir jose vykstančius procesus (plg. W. J. Samuels⁴²).

Trečioji aptariamų sąvokų pora, antiredukcionizmas ir redukcionizmas⁴³, pasižymi potencialu sudaryti keblumą jau vien dėl to, kad redukcijos (lot. *reductio* – gražinimas) terminas turi daugiau kaip dešimt reikšmių skirtingose vartojimo srityse: nuo kurso arba kainų kritimo finansų biržoje, kūno dalies atitaisymo medicinoje ir garsų išnykimo kalbotyroje iki išprotavimo rūšies logikoje, kai prie teisingu laikomo teiginio pritaikomas toks teiginys, iš kurio pirmasis logiškai išplaukia⁴⁴, todėl svarbu turėti omenyje, kad šiame straipsnyje (anti)redukcionizmą nagrinėjame ne kitaip, bet išimtinai moksliniame-filosofiniame kontekste.

Pagrindinė *redukcionizmo* idėja yra ta, kad visi kompleksiniai reiškiniai, iš pirmo žvilgsnio visiškai skirtingi dalykai ir procesai, gali būti aiškinami universaliais principais todėl, kad tokie principai determinuoja pirminius dedamuosius elementus, iš kurių susideda aiškinami sudėtiniai reiškiniai⁴⁵. Redukcionistinės programos maksimumas būtų visus reiškinius (cheminius, psichologinius, socialinius) paaiškinti pirminiais fizikos dėsniais (t. y. redukuoti į fizikinius reiškinius), tačiau toks metodologinis kelias turi rimtą trūkumą – juo einantieji neatsižvelgia (arba skiria tik nedaug dėmesio) į „kokybinius skirtumus tarp daugmaž organizuotų visumos sričių, į jos hierarchinių lygių specifiką“⁴⁶. Be abejo, kompleksinių reiškinų redukcija į dedamuosius elementus yra įmanoma *tam tikra apimtimi*, bet jos galimybės yra ribotos – grandiozinės redukcionistų ambicijos atsitrenkia į antiredukcionistinius kontrargumentus.

Antiredukcionizmo atstovai teigia, kad kompleksinių reiškinų negalima paaiškinti elementariai mažiausiai dėl dviejų priežasčių. Pirma, net paprasčiausių reiškinų redukuoti į elementarius yra „iš principo neįmanoma, nes bet kokia visuma visada yra „kažkas daugiau“ negu paprasta ją sudarančių elementų suma“⁴⁷. Antra, net jei žinotume pirminius dedamuosius elementus determinuojančius universalius principus ir vienokiu ar kitokiu (sunkiai įsivaizduojamu) būdu atmetume holizmo metodologinius principus, vis vien negalėtume pateikti „galutinio“ universalios kompleksinių reiškinų paaiškinimo, nes tokiam sunkiam uždaviniui mums pritrūktų turimų protinių sugebėjimų⁴⁸.

Apibendrinant įvadui į holistinį diskursą būtinų sąvokų aptarimą, pats metas atskleisti, kodėl skyriaus pavadinime pavartotas prielinksnis „prieš“ yra išskirtas kabutėmis. Šio straipsnio autoriaus nuomone, tikrasis atomizmo, individualizmo ir redukcionizmo priešpriešinimas holizmui, kolektyvizmui ir antiredukcionizmui egzistuoja (nei daug, nei mažai) juos priešpriešinančiųjų galvose. Nė vienas bent

⁴² SAMUELS, W. J. The scope of economics historically considered. *Land Economics*, 1972, Vol. 48, No. 3, p. 249.

⁴³ Nuodugniau su redukcionizmu, antiredukcionizmu ir jų komplikuotu santykiu galima susipažinti, pvz., NAGEL, E. *The Structure of Science: Problems in the Logic of Scientific Explanation*. New York, NY: Harcourt, Brace & World, Inc., 1961; JONES, R. H. *Reductionism: Analysis and the Fullness of Reality*. Lewisburg, PA: Bucknell University Press, 2000; JONES, T. Reductionism and Antireductionism: Rights and Wrongs. *Metaphilosophy*, 2004, Vol. 35, Issue 5, p. 614–647; JONES, R. H. *Analysis & the Fullness of Reality: An Introduction to Reductionism & Emergence*. New York: Jackson Square Books, 2013.

⁴⁴ KINDERYS, A. *Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas „Interleksis“* [CD-ROM]. Vilnius: Alma littera, 2003.

⁴⁵ Reductionism and Antireductionism. *Novartis Symposium: The Limits of Reductionism in Biology*. Wiley, Chichester, 1998, p. 3.

⁴⁶ WERLE, J. How the Physical Sciences discovered the Unity of Nature (The Universal aspects of Physics). *Dialogue and Humanism*, 1992, Vol. II, No. 3–4, p. 19–47 (cit. pagal KANIŠAUSKAS, S. *Sinergetinio* <...>, p. 208).

⁴⁷ KANIŠAUSKAS, S. *Sinergetinio* <...>, p. 208.

⁴⁸ Reductionism <...>, p. 4.

kiek kritiškiau mąstantis holistinių pažiūrų atstovas neneigs, kad *mažų mažiausiai tam tikra apimtimi* redukcionistiniai tyrimai buvo ir yra būtini mokslo pažangai, metodologinis individualizmas davė ir duoda puikių pažintinių rezultatų, o atomistinis reiškinių elementų paaikškinimas yra būtinas visumos analizei. Lygiai taip pat nefanatiški „priešingos stovyklos“ atstovai ne(be)gali užsimerkti prieš holizmo metodologinius nuopelnus, neigti, kad reiškinio visuma yra kokybiškai kitokia negu jos sudedamosios dalys.

3. Holistinių idėjų pritaikymas teisės moksle

XX amžiaus pabaigoje A. Peczenikas, rašydamas apie teisės teoriją, taikliai atskleidė visam teisės mokslui (t. y. ne tik fundamentaliesiems, bet ir taikomiesiems teisės tyrimams) aktualius aspektus: „Jurisprudencija, teisės teorija yra keista disciplina, kurioje susikerta tradicinis teisinis tyrimas, kažkiek sociologijos ir beveik visos filosofijos sritys – ontologija, epistemologija, moralės filosofija, mokslo filosofija, logika bei kalbos filosofija. Teisės teoretikas privalo žinoti jas visas. Kadangi niekas negali turėti gilių žinių tokia apimtimi, tyrimas jurisprudencijos srityje yra beveik „mission impossible“. Mokslininkas privalo išrinkti skirtingų disciplinų fragmentus ir juos sujungti taip, kad jie tarnautų naujiems tikslams.“⁴⁹ Atkreipkite dėmesį į pagrindinius mokslininko teiginius:

- (1) jurisprudencijos prigimtis yra ypač tarpdiscipliniška;
- (2) visapusiškesniems jurisprudenciniams tyrimams būtina žinoti visas susijusias disciplinas;
- (3) mokslininko potencialas yra ribotas, todėl visapusiškas, skirtingas disciplinas sintetinančias tyrimas yra rizikingas ir beveik neįmanomas.

Pažvelkime į A. Peczeniko mintis holistiškai. Visų pirma, taip, teisės mokslo tarpdiscipliniškumas yra neišvengiamas, nes pati teisinė tikrovė yra daugialypė. Antra, visų susijusių disciplinų žinojimas labai svarbus, tačiau jurisprudencijos srityje besidarbuojantiems tyrėjams nėra būtina turėti „gilių žinių“ vienoda apimtimi, kur kas svarbiau ne viską nuodugniai žinoti (kas tikrai yra neįmanoma), bet apie visas reikšmingesnes sritis turėti bent minimalų supratimą ir siekti aiškiau matyti visuminio teisinės tikrovės ir jos tyrimų paveiklo kontūrus. Trečia, bet koks išsamesnis tarpdisciplininis tyrimas yra neįmanomas tol, kol jį vykdo viena(-as) mokslininkė(-as), todėl visapusiškesniems tyrimams reikia skirtingų sričių specialistų komandinio darbo, šitaip sumažinant paskirų tyrėjų potencialo ribotumą.

Taigi, nepabūkime „beveik neįmanomo“ ir pabandykite atsakyti į esminį šio straipsnio klausimą: kaip holistinė filosofija galėtų būti pasitelkta teisės tyrimuose? Ieškodami atsakymo į šį klausimą, aptarkime pažintinio atvirumo svarbą, tyrimo objekto ir subjekto ryšį, teisinės tikrovės kompleksškumą ir paradigmą papildomumo reikšmingumą, taip pat atskirai tiriamų elementų santykį su visuma bei pagrindinių teisės tyrimų kryptių metodologinę sintezę ir iškelkime teisės mokslo pažangai pasitarnauti galinčią hipotezę, kurią patikrinti gali kiekviena(-as) teisės srityje besidarbuojanti(-is) tyrėja(-as): *holistinių idėjų⁵⁰ pritaikymas teisės tyrimuose padeda pasiekti visapusiškesnio žinojimo, nuodugnesnio aprašymo, nuoseklesnio aiškinimo, veiksmingesnių pasiūlymų ir tikslesnių prognozių.*

Pažintinis atvirumas. Visoms mokslo disciplinoms aktualus pažintinis atvirumas yra ypač svarbus teisės mokslui, kuris tik XX a. pradėjo sparčiau tolti nuo humanitarinio pobūdžio egzegezės ir įgauti socialinio mokslo pavidalą. Holistiniu požiūriu yra reikšminga, kad teisėtyros metodologinis-teorinis pamatas būtų drąsiai peržiūrimas ir pildomas, taip pat teisės mokslas turėtų būti atviras ne tik *visoms* žinomoms, bet ir naujai besiformuojančioms teisės paradigmoms.

⁴⁹ PECZENIK, A. Second Thoughts on Coherence and Juristic Knowledge, On Coherence Theory of Law. In *Proceedings of a symposium in Lund 1997*. Lund: Juristförlaget, 1998, p. 51 (cit. pagal MACKUVIENĖ, E. *Teisinio argumentavimo korektiškumo prielaidos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 3).

⁵⁰ Keliamos hipotezės apimtimi prie holistinių idėjų priskirtinos mažiausiai tos idėjos, kurios yra apžvelgtos šiame straipsnyje.

Nors prioritetas akademinėje erdvėje teikiamas toms paradigmoms, kurios priimamos kaip atitinkančios tam tikrus mokslinius-filosofinius standartus (dėl kurių, be kita ko, niekada nebuvo, nėra ir tikėtina, nebus bendro sutarimo), kaip potencialūs vertingų išvalgų šaltiniai neturėtų būti eliminuojamos tokių standartų neatitinkančios teorijos⁵¹. Akademinės taisyklės yra veiksminga priemonė, bet ne tikslas savaime. Per griežtas tokių standartų taikymas neišvengiamai užkerta kelią mokslo pažangai ir giliau suvokti tikrovę.

Tyrimo objektas ir tyrimą vykdančias subjektas. Holistiniu požiūriu tyrimo objektas nėra deterministinė, mechaninė, nuspėjama ir valdoma savo paties dalių suma, kuri nepriklauso nuo konteksto ir racionaliai objektyvaus pažinimo subjekto. Atvirkščiai, tyrimo objektas yra indeterministinė, kompleksinė, sunkiai nuspėjama ir sudėtingai valdoma dinaminė sistema, kuri yra neatskiriama susijusi su kontekstu ir priklauso nuo tyrimą vykdančio subjekto.

Priklausomybė nuo pažinimo subjekto yra itin aktuali teisės mokslui. Kodėl teisėtyrininkų išvados kontroversiškais klausimais (pavyzdžiui, eutanazijos (ne)legalizavimas, abortų (ne)draudimas, homoseksualių porų partnerystės ar santuokos (ne)įteisinimas ir t. t.) dažnai skiriasi diametraliai ne tik teikiant *de lege ferenda* pasiūlymus, bet net ir dėl *de lege lata* traktavimo? Kaip tai įmanoma, jei visus saisto vienoda galiojanti formalioji teisė?

Visi turime unikalų *idealiąsias teisės* supratimą (pajautimą, nujautimą) ir, nors daugumą žmonių vienija teisingumo siekis, skirtingiems žmonėms jis reiškia skirtingus dalykus. Taigi skirtingų žmonių idealiosios teisės supratimas yra skirtingas (kartais net priešingas), vertybinės prielaidos gali skirtis net esant visiškai identiškiems doktrininiams argumentams. Atsižvelgiant į tai, be doktrininių argumentų, kuriais nurodoma į teisės šaltinius, svarbu aiškiai įvardyti ir vertybines prielaidas, kuriomis remiamasi⁵². Kiekviena(-as) tyrėja(-as) turėtų kuo aiškiau identifikuoti savo subjektyvumą: tyrimus veikiančias vertybines nuostatas, asmeninius, grupinius ar visuomeninius interesus, vidinius bei išorinius konfliktus ir kitus subjektyvius veiksnus. Tik po sąžiningo šių veiksmų deklaravimo jų poveikį tyrimams įmanoma sumažinti. Atkreiptinas dėmesys, kad tokių pastangų dėka gaunami rezultatai tampa *objektyvesni*, bet ne *objektyvūs*. Visiškas objektyvumas yra iš principo nepasiekiamas subjektui⁵³. Nepaisant to, objektyvumas yra svarbus mokslinis orientyras, kuris būtinas siekiant sumažinti subjektyvių veiksmų poveikį.

Tikrovės kompleksiskumas ir paradigmatis papildomumas. Teisinė tikrovė nėra vienalytė. Kalbėdami apie teisę, galime turėti omenyje mažiausiai tris skirtingus jos aspektus (arba tam tikrą jų derinį): formaliąją teisę, realiąją teisę arba idealiąją teisę⁵⁴. Neproduktyviu laikytinas tarp skirtingų teisės paradigmų dažnai išsiplieskiantis konkuravimas dėl to, kas iš minėtųjų yra „tikroji teisė“. Toks rungmasis yra dėsningas redukcionistinės žiūros į teisę rezultatas ir yra būdingas ne tik ontologiniam, bet ir metodologiniam lygmeniui. Holistiniu požiūriu reali konkurencija egzistuoja skirtingų paradigmų apologetų sąmonėje, o teisinėje tikrovėje visi minėti teisės aspektai yra neatskiriama susiję, vienas kitą papildo ir tik visi kartu sudaro bendrą teisinės tikrovės paveikslą.

Holistinis principas „viskas visame“. Holistinio principo „viskas visame“ (visumos buvimo kiekviename tos visumos elemente, ir atvirkščiai) esmę išsamiau aprašė S. Kanišauskas: „<...> tiriant atskirus reiškinių ir objektų *elementus* visada privalome turėti omenyje, kad jie rodo ir *visumą*, ir kitų

⁵¹ Tai jokiū būdu nereiškia, kad dogminį priešiškimą naujoms teorijoms turėtų pakeisti akademinis anarchizmas. Svarbu gebėti tinkamai įvertinti jau sukaupą teorinę-metodologinę žinią ir nepamiršti, kad *nanos gigantum humeris insidentes* (stovime ant milžinų pečiu). Taip pat svarbu, kad net ir didžiausi autoritetai ne užgniaužtų laisvosios minties polėkio, o jį skatintų.

⁵² MACKUVIENĖ, E. *Teisinio <...>*, p. 165.

⁵³ Daugiau apie objektyvumo ir subjektyvumo santykį socialiniuose tyrimuose žr., pvz., LETHERBY, G.; SCOTT, J., and WILLIAMS, M. *Objectivity and Subjectivity in Social Research*. Los Angeles: Sage, 2013.

⁵⁴ Pagrindinis formaliosios teisės (*law in books*) šaltinis yra valstybė, realiosios teisės (*law in action*) – visuomenė, idealiosios (prigimtinės) teisės – moralė, etika, religija.

elementų esminius bruožus.⁵⁵ Toks „turėjimas omenyje“ reiškia „ne ką kita, o *suvoimą*, kad net išsamiausias ir tiksliausias realybės elemento ištyrimas neturi prasmės tol, kol jis „neįsirašo“ į *visumą*“⁵⁶.

Teisės tyrimų kontekste šio principo taikymas iš tyrėjų reikalauja stengtis turėti bent minimalų supratimą ir siekti aiškiau matyti visuminio teisinės tikrovės ir jos tyrimų paveiklo kontūrus. Pavyzdžiui, jei mokslininkė(-as) tiria tam tikrus formaliosios teisės aspektus ir neapsiriboja mechaniniu jų aprašymu, o siekia gilesnės analizės ir ypač, jei tokios analizės pagrindu formuluojami pasiūlymai įstatymų leidėjui, tai skirti dėmesio atitinkamai realiajai teisei ir bent omenyje turėti idealiosios teisės poveikį – yra būtina. Antraip tyrimo rezultatai atitrūksta nuo teisinės tikrovės visumos ir jų kokybė drastiškai smunka.

*Metodologinė sintezė*⁵⁷. Redukcionistinių pažiūrų tyrėjai bene visą savo dėmesį skiria vienai teisės tyrimų kryptiai ir nepagrįstai ignoruoja teisėtyros metodologijos įvairovę, dėl to jų vykdomų tyrimų rezultatai neatspindi teisinės tikrovės kaip visumos, o teikiami pasiūlymai dažnai sunkiai įgyvendinami. Atvirksčiai, holistinė filosofija skatina ne skaidyti, o sintetinti sukaupą metodologinį įdirbį.

Teisės tyrimų metodologinė sintezė apima mažiausiai tris pagrindines teisės tyrimų kryptis:

(1) doktrinius formaliosios teisės tyrimus, kurių paradigmatis pagrindas yra teisinis pozityvizmas ir teisinis formalizmas, o metodologinį arsenalą sudaro specialūs teisės aiškinimo metodai.

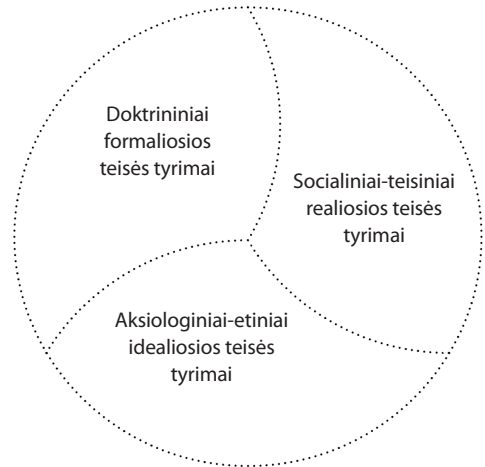
Teisė tokiuose tyrimuose suprantama kaip autonominė teisės normų ir teisės principų sistema;

(2) socialinius-teisinius realiosios teisės tyrimus, kurių paradigmatis laukas yra itin heterogeniškas: nuo sociologinės jurisprudencijos, teisinio realizmo, istorinės teisės mokyklos bei ekonominės teisės analizės iki radikaliajai jurisprudencijai priskirtinų teorijų (sąrašas nėra baigtinis). Tokiais tyrimais siekiama paaiškinti skirtingas teisės kaip socialinio reiškinio funkcijas;

(3) aksiologinius-etinius idealiosios teisės tyrimus. Jų pamatas yra prigimtinės teisės mokykla, kurios pagrindinį postulatą galima suformuluoti taip: pozityvioji teisė yra pavaldi aukštesniajai (prigimtinėi) teisei (formalioji teisė yra subordinuota idealiajai teisei).

Grafiškai teisės tyrimų sintezę galima pavaizduoti taip⁵⁸:

Bent vienos krypties iš trijų minėtųjų eliminavimas užkerta kelią visapusiškesniems teisinės tikrovės tyrimams mažiausiai dėl trijų priežasčių. Pirma, teisėtyros objekto specifika yra neatsiejama nuo interpretacinių praktikų, todėl doktrinių formaliosios teisės tyrimų atsisakymas teisės mokslą pastūmėtų į

Pav. *Teisės tyrimų sintezės kontūrai holistiniu požiūriu*

⁵⁵ KANIŠAUSKAS, S. *Sinergetinio <...>*, p. 384.

⁵⁶ Ten pat, p. 384.

⁵⁷ Išsamiau teisėtyros metodologinė sintezė nagrinėta šiame žurnalo „Teisė“ tome paskelbtame autoriaus straipsnyje „Teisėtyros metodologinio spektro analizė“.

⁵⁸ Holistiniu požiūriu nėra vienas tyrimų tipas neturėtų užimti apskritimo centro, bet doktriniškai orientuoto teisės mokslo realijas tiksliau atspindėtų toks paveikslėlis, kuriame doktriniai formaliosios teisės tyrimai sudarytų branduolį, socialiniai-teisiniai realiosios teisės tyrimai būtų pavaizduoti toliau, o aksiologiniai-etiniai idealiosios teisės tyrimai atsidurtų apskritimo pakraštyje. Su „ginčo“ dėl to, kas turėtų užimti teisės mokslo metodologinį „centrą“, pavyzdžiu galima susipažinti: KŪRIS, E. *Konstitucionalizmas <...>*. Iš LANE, J.-E. *Konstitucija <...>*, p. 7–18.

aklavietę. Antra, be socialinių-teisinių idealiosios teisės tyrimų teisės mokslas niekaip negalėtų pakilti virš egzegzės lygmens ir pretenduoti į narystę socialiniuose moksluose. Trečia, didesnę ar mažesnę poveikį atliekiamiems tyrimams daro konkrečių teisėtyrininkų idealiosios teisės suvokimas, taip pat jų supratimas apie tai, kaip idealioji teisė yra suvokiama konkrečioje visuomenėje ar teisės sistemoje.

Apibendrinant holistinio požiūrio į teisės tyrimus siūlomas galimybes pažymėtina, kad daliai tyrėjų holistinių idėjų reikšmingumas nekelia abejonių, straipsnyje įvardytos mintys yra gerai žinomos ir taikomos praktiškai. Kitiems šios idėjos yra suprantamos teoriniu lygmeniu, bet dėl vienokių ar kitokių priežasčių jų nepavyksta pritaikyti vykdomuose tyrimuose. Dar kitiems holistinis požiūris į teisės tyrimus gali pasirodyti svetimas, nereikalingas ar beveik neįgyvendinamas. Pirmiesiems šis straipsnis galėtų būti proga iš naujo įvertinti holistinio požiūrio reikšmę, antriesiems – paskata ir padaršinimas teoriją taikyti praktikoje, o tretiesiems išsakytos mintys galėtų tapti konstruktyviu moksliniu iššūkiu į savo vykdomus tyrimus pažvelgti per holizmo prizmę.

Išvados

1. Lietuvoje holizmo reputacija yra iš dalies sukompromituota ir jo samprata mokslininkų sąmonėje dažnai yra itin heterogeniška. Siekiant pažintinio grynumo, svarbu pabrėžti, kad plačiausiuoju supratimu holizmas yra filosofinis-mokslinis požiūris, kad visuma yra daugiau nei jos dalių suma. Visų sistemų sudedamosios dalys, sąveikaudamos tarpusavyje, pasižymi nauja kokybe, kurios negalima bent kiek giliau suvokti neatsižvelgiant į jų visumą. Taip pat pažymėtina, kad, nors holizmas yra susijęs su kolektyvizmu ir antiredukcionizmu, tai nėra tapačios sąvokos. Atitinkamai sinonimiškai neturėtų būti vartojamos atomizmo, individualizmo ir redukcionizmo sąvokos.
2. Teisės tyrimuose, siekiant visapusiškesnio žinojimo, nuodugnesnio aprašymo, nuoseklesnio aiškinimo, veiksmingesnių pasiūlymų ir tikslesnių prognozių, galima pasitelkti mažiausiai šias holistines idėjas:
 - svarbu, kad teisėtyra būtų atvira skirtingoms teisės paradigmoms ir jos metodologinis-teorinis pamatas būtų drąsiai peržiūrimas ir pildomas;
 - tyrimo objektas yra indeterministinė, kompleksinė, sunkiai nuspėjama ir sudėtingai valdoma dinaminė sistema, neatskiriama susijusi su kontekstu ir priklausoma nuo tyrimą vykdančio subjekto. Kiekviena(-as) tyrėja(-as) turėtų kuo aiškiau identifikuoti savo subjektyvumą, o tai yra būtina siekiant sumažinti subjektyviųjų veiksnių poveikį atliekiamiems tyrimams;
 - pažinūs yra mažiausiai trys teisinės tikrovės aspektai: formalioji teisė, realioji teisė ir idealioji teisė. Nė viena jų nėra „tikroji teisė“, o visos kartu yra neatskiriama susijusios, viena kitą papildo ir kartu sudaro bendrą teisinės tikrovės paveikslą;
 - visuma yra kiekviename savo pačios elemente, ir atvirkščiai. Ištirti atskirus realybės elementus prasminga tik tada, kai tai „išrašo“ į visumą;
 - teisės tyrimų metodologinė sintezė sujungia mažiausiai doktrininis formaliosios teisės tyrimus, socialinius-teisinius realiosios teisės tyrimus ir aksiologinius-etinius idealiosios teisės tyrimus. Teisinės tikrovės visapusiškesniems tyrimams būtinos visos trys išvardytos kryptys.

LITERATŪRA

1. ALEXANDER, J. C. *The Micro-Macro Link*. Berkeley: University of California Press, 1987.
2. ARROW, K. J. Methodological Individualism and Social Knowledge. *The American Economic Review*, 1994, Vol. 84, Issue 2, p. 1–9.
3. BERMAN, H. J. Towards an Integrative Jurisprudence: Politics, Morality, History. *California Law Review*, 1988, Vol. 76, No. 4, p. 779–801.
4. BIX, B. Natural Law Theory. In *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*. 2nd edition. Editor D. Patterson. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010, p. 211–227.

5. CHALMERS, A. *The Scientist's Atom and the Philosopher's Stone: How Science Succeeded and Philosophy Failed to Gain Knowledge of Atoms*. Dordrecht: Springer, 2009.
6. CILLIERS, P. *Complexity and Postmodernism: Understanding Complex Systems*. London: Routledge, 1998.
7. DANZIGER, S.; LEVAV J.; and AVNAIM-PESSO, L. Extraneous Factors in Judicial Decisions [interaktyvus]. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 2011, Vol. 108, No. 17, p. 6889–6892 [žiūrėta 2014 m. rugpjūčio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pnas.org/content/108/17/6889/>>.
8. DAVIDSON, D. *Inquiries into Truth and Interpretation*. Oxford: Clarendon Press, 1984.
9. DULKYS, A. *Euro zonos plėtros politinė ekonomija: asimetrijos ir holistinis požiūris*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, ekonomika (04S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010.
10. DURKHEIM, E. *The Rules of Sociological Method*. London: The Free Press, 1966.
11. ELSTER, J. The Case for Methodological Individualism. *Theory and Society*, 1982, Vol. 11, p. 453–482.
12. ESFELD, M. *Holism in Philosophy of Mind and Philosophy of Physics*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2001.
13. GELLNER, E. Holism versus Individualism. In *Readings in the Philosophy of the Social Sciences*. Editor M. Brodbeck. New York: Macmillan, 1968.
14. GYLYS, P. *Economy, Anti-economy and Globalization: Holistic Approach*. Vilnius: Vilnius University Press, 2013.
15. GYLYS, P. Lietuvos socialinės bei ekonominės plėtros dimensijos ir veiksniai: paradigimų konkurencija. *Filosofija. Sociologija*, 2003, nr. 3, p. 28–34.
16. HALL, J. *Comparative Law and Social Theory*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1963.
17. HALL, J. *Theft, Law and Society*. 2nd edition. Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1952.
18. HARDIN, R. *Collective Action*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1982.
19. HUENEMANN, C. *Interpreting Spinoza: Critical Essay*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
20. JONES, G. T. Dynamical Jurisprudence: Law as a Complex System. *Georgia State University Law Review*, 2008, Vol. 24, No. 4, p. 873–883.
21. JONES, R. H. *Analysis & the Fullness of Reality: An Introduction to Reductionism & Emergence*. New York: Jackson Square Books, 2013.
22. JONES, R. H. *Reductionism: Analysis and the Fullness of Reality*. Lewisburg, PA: Bucknell University Press, 2000.
23. JONES, T. Reductionism and Antireductionism: Rights and Wrongs. *Metaphilosophy*, 2004, Vol. 35, Issue 5, p. 614–647.
24. KANIŠAUSKAS, S. *Sinergetinio pasaulėvaizdžio kontūrai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
25. KINDERYS, A. *Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas „Interleksis“* [CD-ROM]. Vilnius: Alma littera, 2003.
26. KOHLER, W. *The Task of Gestalt Psychology*. Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1969.
27. KŪRIS, E. Konstitucionalizmas, holizmas ir antilegalizmas. Iš *Konstitucija ir politikos teorija*. J.-E. Lane. Kaunas: Naujasis lankas, 2003, p. 7–18.
28. LAOZI. *Laozi*. Vilnius: Vaga, 1997.
29. LETHERBY, G., SCOTT, J., and WILLIAMS, M. *Objectivity and Subjectivity in Social Research*. Los Angeles: Sage, 2013.
30. Lietuvių kalbos institutas. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. rugpjūčio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dz.lki.lt/>>.
31. LIST, C.; SPIEKERMANN, K. Methodological Individualism and Holism in Political Science: A Reconciliation. *American Political Science Review*, 2013, Vol. 107, Issue 4, p. 629–643.
32. MACKUVIENĖ, E. *Teisinio argumentavimo korektiškumo prielaidos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.
33. MALDEIKIENĖ, A. Diskusija yra demokratijos pamatas. *Veidas*, 2013, nr. 20 [žiūrėta 2014 m. rugpjūčio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/diskusija-yra-demokratijos-pamatas/>>.
34. MENSKI, W. *Comparative Law in a Global Context*. New York: Cambridge University Press, 2006.
35. MISES, L. von. *Epistemological Problems of Economics*. 3rd edition. Auburn, Alabama: Ludwig von Mises Institute, 2003.
36. MURAUSKAS, D. Ekonominė teisės analizė: metodologinės prielaidos ir tyrimų kryptys. *Teisė*, 2012, t. 84, p. 143–156.
37. NAGEL, E. *The Structure of Science: Problems in the Logic of Scientific Explanation*. New York, NY: Harcourt, Brace & World, Inc., 1961.
38. NAGEL, T. Reductionism and Antireductionism. In *Novartis Symposium: The Limits of Reductionism in Biology*. Wiley, Chichester, 1998, p. 3–10.

39. Oxford University Press. *Oxford Dictionaries Online* [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. rugpjūčio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oxforddictionaries.com/>>.
40. PECZENIK, A. Second Thoughts on Coherence and Juristic Knowledge, On Coherence Theory of Law. In *Proceedings of a symposium in Lund 1997*. Lund: Juristförlaget, 1998, p. 51–66.
41. PHILLIPS, D. C. *Holistic Thought in Social Science*. Palo Alto, CA: Stanford University Press, 1976.
42. PRECHTER, R. R. (Jr.) *The Wave Principle of Human Social Behavior and the New Science of Socionomics*. Gainesville, GA: New Classics Library, 1999.
43. PRIGOGINE, I. *The End of Certainty. Time, Chaos, and New Laws of Nature*. Oxford: The Free Press, 1997.
44. QUINE, W. V. *From a Logical Point of View*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1953.
45. RAYMOND, E.; HORSFALL, S.; and MARY, E. L. *Chaos, Complexity and Sociology: Myths, Models, and Theories*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1997.
46. ROCKE, A. *Atomism in the Nineteenth Century: From Dalton to Cannizzaro*. Ohio: Ohio State University Press, 1984.
47. SAMUELS, W. J. The scope of economics historically considered. *Land Economics*, 1972, Vol. 48, No. 3, p. 248–268.
48. SAWYER, R. K. *Social Emergence: Societies as Complex Systems*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
49. SMUTS, J. C. *Holism and Evolution*. London: Macmillan and Company Limited, 1926.
50. STERN, R. *Hegel, Kant and the Structure of the Object*. London: Routledge, 1990.
51. STEWART, P. Complexity Theories, Social Theory, and the Question of Social Complexity. *Philosophy of the Social Sciences*, 2001, Vol. 31, No. 3, p. 323–360.
52. TIDIKIS, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
53. UDEHN, L. *Methodological Individualism: Background, History and Meaning*. London and New York: Routledge, 2001.
54. VALANČIENĖ, D. Naujojo – sudėtingųjų dinaminųjų sistemų – mokslo įtaka teisės mokslui. *Teisė*, 2011, t. 78, p. 197–209.
55. VALANČIENĖ, D. Teisės paradigmų pažinimo kelias. *Teisė*, 2012, t. 82, p. 159–279.
56. WERLE, J. How the Physical Sciences discovered the Unity of Nature (The Universal aspects of Physics). *Dialectique and Humanism*, 1992, Vol. II, No. 3–4, p. 19–47.

HOLISTIC APPROACH TO LEGAL RESEARCH

Vitalij Levičev

S u m m a r y

Holism in its broadest meaning is philosophical-scientific idea that the whole is greater than the sum of its parts. Such interdependently interacting parts are characterised by unique qualities, which cannot be fully understood without referring to the whole. The concept of holism, unfortunately, is often deluded and its understanding is extremely heterogeneous. That is why it is important not only to distinguish holism-related concepts (holism, collectivism, antireductionism, atomism, individualism and reductionism), but also to perceive their interdependency and methodological boundaries.

Holistic ideas may be creatively used in legal research in order to perceive thorough knowledge, reach coherent description, offer efficient suggestions and develop precise prognosis. Firstly, it is important to ensure that legal research is open to different legal paradigms. The methodological-theoretical foundations of the legal science should be continuously revised and amended. Secondly, object of research is indeterminist, complex, hardly predictable and constitutes controlled dynamic system which is inseparably connected with its context and is scholar-dependent. In order to minimize the influence of subjective factors, each researcher should identify her/his subjectivity as clearly as possible. Thirdly, at least three cognizable aspects of legal reality can be distinguished: formal law, real law and ideal law. They are closely interrelated and together constitute the whole picture of legal reality. Fourthly, the whole is in its every component part and vice versa. The research of separate elements is significant in such extent as it can be integrated in the context of overall system. Finally, the methodological synthesis of legal research consists of at least three methodological branches: doctrinal research of formal law, socio-legal research of real law and axiological-ethical research of ideal law. The thorough research of legal reality should include all three of them.

Įteikta 2014 m. rugsėjo 11 d.

Priimta publikuoti 2015 m. sausio 28 d.